

אור ההלכות

הליכות עם ישראל

גליון חודש

אב

התשס"ט

גליון מס' 21

עמותה להפצת ערכי היהדות הנאמנה

רח' הרב שלום יצחק הלוי 4 קרית אונו ת.ד. 211 מיקוד: 55100

"ועשית הישר והטוב"

מו"ר הרה"ג רצון ערוסי שליט"א

ערכית שבניה מרבים שלום ואין בה חינוך לקנאה ושנאה ותחרות. ומשום כך היהדות מחנכת לפשרה למרות שהדין הוא האמת והוא ערך חשוב ביותר. כי בחברה זקוקים להרבה שלום בבחינת "והאמת והשלום אהבו". וכך נפסקה הלכה, רמב"ם כב, ד. שו"ע חו"מ יב, ב. וכל בית דין שעושין פשרה תמיד הרי זה משובח ועליו נאמר, זכריה ח טז, "ומשפט שלום שיש עימו בשעריך". איזהו משפט שיש עימו שלום? הרי אומר זה ביצוע (=פשרה).

לצערינו עדיין במשפט הנוכחי של מדינת ישראל יש סממנים של התנגדות ללפנים משורת הדין במסגרת הדין. אלא שאנו מאמינים בני מאמינים בחזון הנביאים ובדברי הנביא יחזקאל מז, ח, שלעתיד לבוא יצאו מים חיים מירושלים (=משפט התורה) ויטהרו את מימי סדום המלוחים (=משפטי האומות בא"י) כנא' "ניאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה ויגדו על הערבה ויבאו המים אל הקנה המוצאים ונרפאו ויגדו המים". או כדברי הנביא זכריה יד ח, "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים אל הים הקדמוני ואל הים האחרון בקצה ויגדו המים". ואז תגיע הכרה לא רק לעם ישראל אלא אף לאומות העולם כדברי ישעיהו בג, וראה עוד במיכה ד ב, "והלכו עמים רבים ויאמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ויבנו מדרגות ונלכה בארצותיה כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

שנועד להגן על זכויות האדם על גופו ורכושו. חז"ל בראייתם העמוקה קבעו, אבות ה', "האומר שלי שלי שלך שלך זוהי מידת סדום, אך שלי שלי ושליך שלי, רשע". אנשי סדום הם אינם בכלל רשע, ויתכן מאוד כי ביסודה היא מידה של צדק ואמת. אלא שביהדות היא מקבילה למידה בנונית, כי שאיפת היהדות להביא לפנים משורת הדין שלפיה שלי שלך ושליך שלך.

סדום לא חנכה ללפנים משורת הדין, כי בני סדום היו גאים בהישגיהם והגינו על הישגיהם. במרכז מחשבתם עמד ה"אני". ומסתבר שעם הזמן חברה כזו הופכת לאנטי חסד עד שהכריזו "כל מי שמחזיק ידו בפת לחם לפני ולגר ולאביון ישרף באש", פרקי דרבי אליעזר כה. כנראה הנימוקים היו "הגיוניים" שרצו בחברה בריאה יצרנית אשר דוחה "פראזיטים" מתוכה.

בחברה שכזו מערכת המשפט נהפך ממשפט למשפט. "ארבע דיינים היו בסדום שקראי, שקוראי, זייפי, מצלי דינא" סנהדרין קט. עד כדי כך שמי שגרם להפלת עובר אשת חבירו חייב לשכב עימה עד שתהרהר עיי"ש. כי הכל נבע לפי אמות מידה של חברה אגוצנטרית ללא כבילות לעקרונות דתיים, אלא לפי מוקדי כח פוליטיים כלכליים ומאפיונרים. כזה דבר לא נמצא בודאי בחברה יהדותית. כי הצדק ביהדות לא נועד רק להגן על האדם ורכושו אלא ובעיקר להגן על אישיותו. ירושת הארץ מובטחת לחברה יהודית-

התורה הזהירה פעמים רבות לשמור את מצוות ה' עדותיו וחוקיו שאותם ציוה במפורש ובמפורט. אך גם היא ציוותה לעשות הישר והטוב בעיני ה', מעבר לעדותיו וחוקיו, על אף שאינו מפורש ומפורט. כנאמר, דברים יז-יח, "שמור תשמרון את מצוות ה' אלהיכם ועדתי וחקיו אשר צנן: ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וינשאת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבותיך".

וזאת למה? "לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכנינו ורעיו וכח משא ומתן ותקוני הישוב והמדינות כולם... חזר לומר דרך כלל שיעשה והטוב והישר בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין", רמב"ן עה"ת שם.

לדוגמא א' מהליכי המשפט היא הפשרה בה מוותרים בעלי הדין על חלק מזכויותיהם המגיעות להם על פי דין. נמצא, שבפשרה באנו לפנים משורת הדין. ואכן לא קלה דרישת משפט התורה מלהסתפק בשמירת הדין, אלא בעשיית לפנים משורת הדין. ואולם דרישה זו אינה מחייבת והיא מופנית כלפי המתנדבים בעם, אלא שמצינו ויש ומשפט התורה "כופין על מידת סדום", ב"ב יב. הכיצד זה הולך בחפיפה עם לפנים משורת הדין?

לשם כך עלינו לעלות בקצרה על סדום וחוקיה. סדום היתה עיר פורחת ומשגשגת כולה משקה כגן ה', בארץ ישראל אלא שהחברה שבה היתה מושחתת שהפכה לסמל של רשע. אך היא עולה בקנה א' שאנשי סדום הם אנשי רשע ובד בבד היה מקום משגשג ופורח ומושקע. לכן הדבר המתבקש כי שלא כתפיסה מוטעית בין ההמון כי אין דין ואין דין בסדום, אדרבה היא היתה חברה חרוצה משכילה ואף בעלת סדר חוק ומשפט. אלא שהיתה חברה נעדרת ערכים ועיקר דאגתה היא לצרכיה האישיים, וכל משפטיה וחוקיה אשר מרכזו עמד ועומד הצדק הפורמאלי והפרגמטי

המרכז העולמי
למשפט התורה

בית מדרש
לדיני ממונות

מכון מש"ה
לחקר משנת
הרמב"ם

מכון תורני
לחקר מנהגי
העדות
בישראל

שיעורי תורה
תלמוד תורה
וכלל אברכים

שבתות עיון
וירחי כלה

מפעלים
לטיפוח אהבת
ישראל וארצו

קרנות מחקר
עודד וחסד

ארגון אשת
חיל

העלון מוקדש
ע"י עידו פרחי הי"ו

הקב"ה ימלא כל
משאלות ליבו
לטובה

הארות והערות יתקבלו
בברכה במערכת העלון
halichot@smile.net.il
או בטלפון:
054-2443930

נשמח לקבל גם תרומות
להמשך הפצת העלון
איש אשר ידבנו לבו
ברוכים תהיו

אור הרפואה

בתקופת חז"ל - מחלות, וכיום - אינן ידועות כבאלה הרב זכריה בן שלמה יצ"ו

בגליון חודש סיון, הצגנו את ההלכות הנוגעות בעניין זה מתוך הרמב"ם והשו"ע, וכעת נמשיך לשיטת האחרונים.

כתב ב"נשמת אברהם" חא"ח סי' שכח/כ/6 עמ' תל ז"ל: "ואחרי כל האמור לעיל, יש להבין מדוע אנשים ואפי' החרדים לדבר ד', אינם מקפידים לחלל את השבת לפ הצורך על כל פצע או מכה שעל גב היד או רגל. והלא דבר שחז"ל הגדירו כמסוכן וכמכה של חלל, מה יועיל מחשבת הרופא או החולה? ונראה לי שיש לחלק, כי גם במכה של חלל (שהוא דבר כללי ולא מוגדר) חילקו חז"ל בין כשהרופא או החולה אומרים שאין צריך, שאז אין מחללין, ובין כשאין רופא בנמצא והחולה אינו אומר כלום שמחללין. אולם כשמדובר על מחלה מיוחדת ומוגדרת כמו צפידא שהיא מחלה מוגדרת ומפורטת בחז"ל, אז חייבים לטפל בחולה ככל חולה מסוכן ואפי' נגד אומדנא של הרופאים.

וכתב לי מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א שמאחר ואנחנו לא יודעים ברור מה זה מכה על גב היד או הרגל, ומאידך מבואר שכשיודעים ומכירים באותו חולין שממתין ואפי' חילול – אסור לחלל עליו אפי' שהוא מכה של חלל, עכ"ל. ואולי גם צריך לומר שהשטנו הטבעיים כיון שמוסכם ברפואה שאין הבדל בין גב היד או רגל מחד ובין כף היד או רגל מאידך וכל מכה שמסוכנת בגב גם מסוכנת בכף וכן להיפך, ועי' במנ"י ששל מה שכתב מרן השו"ע בסעי' ב שבין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר וחמירא סכנתא מאיסורא, ע"כ כותב: ואפשר דבזה"י אין סכנה כ"כ דחזין כמה דברים המזכירים בגמ' שהם סכנה וכי' והאיכאנו אינו מזיק דנשתנו הטבעיים עכ"ל – דהיינו גם בדברים שיש בהם סכנה שייך לומר נשתנו הטבעיים."

וכתב עוד שם אות כז: "סכנת עיוורון ללא סכנת נפשות. הפרדה או קרע של רשתית העין..."

הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א לומד פשט

בסוגיא שההו"א של הגמ'... אך קמ"ל... רק בסכנה לגוש העין אבל בסכנת ראייה קיימת רק סכנת אבר ולכן אין מחללין את השבת אלא באיסורי דרבנן.

וכן אי"ל מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א... ופסק כן הלכה למעשה שאסור לחלל שבת לנתח חולה כזה.

וכ"כ הגר"ש ואזנר שליט"א (שבט הלוי ח/עג/יא) אבל אם רק סכנת עיוורון על העין בלי מחלה כלל הא כ' הקדמונים דעל העיוורון עצמו אין לחלל שבת דנידון רק כסכנת אבר לקמן סי"ז."

ואי"כ פשוט שגם בזמן חז"ל היה אסור לחלל שבת עבור סכנת ראייה בלבד ללא סכנת נפשות. מאידך, אמר לי הגר"ש אלישיב שליט"א שהפשט בסוגיא שבהו"א של הגמ' היה אסור לחלל שבת באיסורי תורה כשקיים רק סכנת עיוורון ללא סכנת נפשות, קמ"ל דשורייני דעינא באובנתא דליבא תל, ולכן מחללין שבת גם עבור סכנת עיוורון בלבד כי גם כאן יש סכנת נפשות.

ואי"כ קשה לכאורה למה הוא שליט"א פוסק שאסור. ושמעתי ממנו שליט"א שעל אף שלפי הגמ' מותר לחלל את השבת באיסורי תורה כדי להציל מסכנת עיוורון, כיון שהיום כל הרופאים אומרים שאין במקרה של קרע ברשתית שום סכנה לנפש, מוכרחים לומר שהשטנו הטבעיים ואין לחלל שבת באיסורי תורה, עכ"ד...

אך הגר"ש קלוגר זצ"ל (חכמת שלמה שח/מו) מתיר חילול שבת באיסורי תורה סכנת עיוורון בשתי העיניים. וכן פוסק הגר"א וולדינגר זצ"ל (ח/טו/י/יד/פט; יט/כט; כב/כג) לחלק בין סכנת עיוורון באין אחת שאין מחללין את השבת באיסורי תורה ובין סכנת עיוורון בשתי עיניים שכן מותר לחלל שבת באיסורי תורה... בהיות וחז"ל קבעו דכל כה"ג של מרידת עין כרוך הדבר במידת מה גם בסיכון נפש ולא משנה מה שאפילו אם עי"פ רוב לא קורה זה, וגם לא משנה מה שהרופא קובע אפי' שאין סיכון נפש,

בהיות וחז"ל קבעו כן בתלמודין שכן כרוך הדבר באיזה צד שהוא בסיכון נפש כפי פירושם בזה של רוב הראשונים, וכן פסק ההלכה בכוונת הגמרא.

ומובא בספר שולחן שלמה (שכח/ט/הערה לח) בשם הגרש"א זצ"ל: וא"ל מרן זללה"ה לגבי אחד שנקרעה לו רשתית של עין אחד ורופא אומר שכדי להציל את העין מעוררין צריך לטפל בבניה"ח מיד, שצריך לנסוע מיד אפילו אם אין שם זיהום וגם עין אחת תשאר בכל גוונא.

ומוסיף המחבר שליט"א: ורנאה דטעמו הוא דכיון דחז"ל תלו עינא בליבא אף אם אין הדבר נראה כיום לרופא מ"מחיישין לדברי חכמים. וגם הוסיף ואמר מרן זללה"ה דכיום סבורים הרופאים שכל סכנת אבר הוי חולה שיש בו סכנה עכ"ל של השולחן שלמה."

וסיים בנשמת אברהם שם: "אך חשוב מאוד לדעת, שמי שמאבד ראייה באופן פתאומי אפילו רק בעין אחת ואפילו איבוד ראייה חלקי בלבד, או שיש לו באופן פתאומי ראייה מטושטשת, חייב להגיע לרופא עיניים או לחדר מיון מיד ואפילו תוך כדי חילול שבת דאורייתא – אם אין לו דרך אחרת – כי יש מחלות מסכנות חיים שהביטוי הראשון שלהם הוא אחת מהתופעות הנ"ל."

וכן בכל מחלה רצינית בעין צריכים לשאול לרופא מומחה "אם סוג מחלה זאת יכול לגרום סכנת נפשות אפילו על צד הנפלאות" לשון שבט הלוי שם) עכ"ל.

בשולי הדברים, יש לעיין בהל' פורים לענין תענית אסתר שכתב הרמ"א (סי' תרפ"ו סי"ב): "ותענית זה אינו חובה, לכן יש להקל בו לעת הצורך, כגון: מעוברות או מניקות או לחולה שאין בו סכנה, ואפי' רק כואבי עינים, שאם מצטערין הרבה לא יתענו ויפרעו אח"כ". לכאורה י"ל שיש כמה סוגי כאבי עיניים ואולי יש לחלק בין כאב למחלות, ויש להאריך ואכמ"ל.

מתוך דברים שנשא הרב

ביום עיון לזכרו של תחבור דורון חמדי ע"ה

פעם אחת, פעמיים, כל חייו, וזהו ענין שלו. זה מה שאנחנו מוצאים בגמרא, ותו לא. אכן, רבינו, בהלכות תענית פ"א מדבר ביחיד המקבל על עצמו לצום בגלל צרה שפוקדת אותו, והוא רוצה להינצל מהצרה, והצום בשבילו הוא מכשיר לחזור בתשובה, ואז הקב"ה דן אותו במידת הרחמים. ואין הרמב"ם מונה בכלל הצומות של היחיד גם צום של יום השנה. אלא מונה צומות שאדם קיבל על עצמו בגלל צרות שפוקדות אותו והוא רוצה להתמודד איתן.

אולם מצינו שאומרים קדיש לקדש שמו ברבים, וזה מועיל לנשמת הנפטר (שו"ת בנימין זאב, סי' רב). כאן המקום להסביר, דבר חשוב מאד, והוא זה. בספר גשר החיים, שהוא ספר בענייני דיני אבלות, מאת הרב טוכוצ'ינסקי, שהוא אשכנזי, מביא בשם האר"י את הדברים הבאים, נקודה מאד מאד מעניינת, שנותנת לנו הבהרה לגבי יום השנה.

יום השנה לנפטר מו"ר הרב רצון ערוסי יצ"ו

וכדי להבין באמת את העניין הזה שמקורו במנהג ולהראות את ההבדל בין התלמוד ורבינו מחד, ובין המנהג שהלך והתפתח. אנו מוצאים במסכת שבועות דף כ' ע"א, מדובר על כך שאדם מקבל על עצמו לצום ביום שנפטר עליו אביו או רבו, והגמ' שם אומרת שאם אדם מתפיש בנדר, הנדר תופס. אם הוא מתפיש בדבר שאין יסודו בנדר, אלא בדין, ההתפסה לא מועילה. ולכן, אם אדם קיבל על עצמו בנדר שהוא יצום ביום שנפטר אביו, או שנפטר אמו, או שנפטר רבו, ואח"כ אמר שהוא יהיה בצום בכל יום כזה. זה נקרא התפסה. ואז הוא צריך לצום כל יום, ביום השנה, על אביו או על אמו. וכך רבינו פסק בהלכות נדרים פ"ג. ההסבר לכך כי הסתלקות אבא, אמא או רב היא מאד קשה לו לאדם, והאדם במסגרת "נחפשה דרכינו ונחקרה", יש והוא מקבל על עצמו נדר, כי נדר לצום. מה שאנו מוצאים בגמרא זה לא חובה לצום ביום שנפטר אביו, אמו או רבו. אלא אם אדם ירצה לידור, לקבל בנדר, ולאסור על עצמו, לצום,

כאשר מצויים אנו ביום השנה להסתלקותו של נפטר, אין צל של ספק, שאיננו באים חלילה לחדש את האבל, כי אסור להתאבל על נפטר יותר משקבעו חכמים. כי אחרת חלילה, כאילו אנחנו רחמנים והקב"ה כביכול איננו אל רחום וחנון. אלא אנו מתכנסים כאן, בשביל להרבות לנו זכויות, מעשים טובים, לימוד תורה, ויותר להעמיק את התודעה מיהו האדם, מהו ייחודו, מהו ייעודו עלי אדמות.

ובהיות שאנו מצויים ביום השנה, טוב שנעסוק בבירור מבחינה הלכתית מהו יום השנה? ובאמת, המעיין במקורות התלמוד, ובדברי רבנו שבד"כ הם סמוכים על התלמוד, מתמצית את התלמוד, משקפים את התלמוד, אז אין בתוך דברי רבנו ולא בתוך דברי הגמרא מושג כזה שאנחנו היום רגילים אליו, שנקרא - יום השנה. ולמרבה יותר, מקורו במקורות מנהגיים. בעיקר הוא התפתח אצל יהדות אשכנז, ולאחר מכן אצל יהדות ספרד, ולאחר מכן, נתקבל במקצת גם אצל יהודי תימן.

אור ה'מורה'

הרב ד"ר חננאל סרי יצ"ו

פנינים מספר "מורה הנבוכים"

השמרו לכם פן יפתה לבבכם... וחרה אף ה'...

בהיותי תלמיד בישיבת ההסדר הר-עציון יצא לי לשמוע מספר בחורים מבוגרים ממני מתדיינים על הערה שכתב מו"ר הרב קאפח זצ"ל על מורה הנבוכים. כל השותפים בדיון הסוער הביעו פליאה על אופיה המוזר של ההערה שאינו מקובל במהדורות מדעיות. נושא הדיון היה קביעתו של הרמב"ם (א,לו) שהמקרא משתמש בביטוי חרון אף של הקב"ה אך ורק כלפי עבודה זרה, ועל כך כתב הרב קאפח: "על קטע זה שואלים כמעט כל מפרשי רבנו, הלא כתוב ויחר אף ה' במשה, ויחר אף ה' בס וילך, ועוד, ואלה אינן בעיני, וכל אחד מתפתל בתחבולות לתרץ, ועד אחרון ר' אבן שמואל מתרץ במחי יד שדברי רבנו אמורים בחרון על אומה שלמה ולא על יחידים. וכשאני לעצמי כל התירוץ לא מצאו מסילות בלבבי, והקושיא היא כל כך פשוטה עד שלא יתכן שהיא קושיא, אלא שאיני יודע היאך אינה קושיא". עיקר תמיכה הקוראים היתה על כך שאם אין לרב קאפח תשובה טובה יותר, כיצד יכול הוא להתלונן על התירוץ הקיימים, ועוד לומר שהשאלה שאינו יודע לענות עליה כלל איננה שאלה? עם זאת היה בחור אחד שהעיר שגם אם אין ההערה שגרתית, בכל זאת יש בה גם הנחייה חשובה, שהרי טענתה הגיונית, לא יתכן שנעלמו מהרמב"ם כל כך הרבה מקראות, ובמיוחד שהוא קבע כלל,

ולא יתכן שעשה זאת ללא שבדק אותו תחילה. עם חלוף השנים יצא לי לשמוע מהרב קאפח עצמו התייחסות להערה זו, והוא ציין שלא באקראי יצאה ההערה בצורתה זו. אכן היה לו הסבר שהתייחס על לבו לשאלת המפרשים, הסבר ששמע מהרב פריג'א זוארץ (שימש כח"כ מטעם המפד"ל), תירוץ פשוט וישר ללא התחכמויות יתרות, אלא שבשעה שעבד על מורה הנבוכים לא הצליח לשחזר ולזכור מה היה התירוץ, ובשל כך כתב את הערתו בצורתה זו, שכן ידע שתירוצי המפרשים הינם דחוקים ולא מספקים. לאחר פטירתו של הרב קאפח ניסיתי מספר פעמים להתחקות אחר מקורביו של הרב זוארץ כדי להוודע האם היו לו כתבים והערות אשר דרכם ניתן יהיה למצוא מה היה התירוץ הפשוט לבעיה הגדולה. באחת הפעמים הופנתי לרב עמי גירבי נכדו של הרב זוארץ, והוא זכר שראה מכתב של סבו אל הרב קאפח. לאחר שחיפש במספר מקומות עלה בידו בסופו של דבר למצוא מכתב שנשלח לאחר הדפסת מורה הנבוכים, ובו חזר הרב זוארץ והציג את פתרונו לשאלת המפרשים, והרי לשון המכתב:

לכבוד מעלת החכם השלם
הרב יוסף קאפח יצ"ו

אחרי דרישת שלום טובתו כדחצי מדי עיוני בספר מורה הנבוכים מהדורת כדודו רלתי מה שכתב כדודו בהערה 4 פרק ל"ו עמ' נו' צענין חרון אף

אומר לפי עניות דעתי שכוונת רבנו לומר שלא מלאנו חרון אף ה' על מי שנשקטו שלא לעשות איזה מעשה שהיא ועבר על רצון קונו ועשה מה שנאסר עליו לעשות רק צענין ע"ז אבל על שאר העצרות הלאוין לא מלאנו חרון אף. מעשה דמשה בסנה ודברי מרים ואהרן במשה אינם כידוע עברה על לא תעשה. משה רק דיקק לשחררו משליחות לפרעה ומרים ואהרן דיברו במשה כי חשבו שלא נהג כהוגן בפרישתו מן האשה וזוהי לא היתה שום עברה על לאו. אשמה ואודה לכדודו אם יודיע לי חוות דעתו על פירוש זה. ואסיים צלום שלום לכדודו וכדודו ביה"י

בכל הכבוד ובזכרות רבות,

פריג'א זוארץ

חלפו להם מספר שנים נוספות ויצא לי לדבר עם הר' איתמר כהן בנוגע לעבודתו היקרה על הקלטות שיעורי הרב קאפח עבור חובבי משנתו (עבודה שהתאפשרה בזכותם של הר' אבשלום עדן והר' יחיאל קרואני). בין ההקלטות מצאתי שהרב קאפח התייחס לסוגיה זו באחד משיעוריו, ושם גם הציג הצעת פתרון משלו. כוונת הרמב"ם לחרון אף דוקא כאשר הוא נזכר בהקשר של כלי או השמדה, כלומר חרון הגורם לאובדן גמור, ואיזכור כזה לדבריו לא ימצא אלא במקום שזכרה בו עבודה זרה.

המשך מעמ' קודם.

האר"י אומר ש"הקדש שאומרים היתומים כל 12 חודש, הוא להעלות אביהם מגיהנום לנן עדן. וביום היארצייט הוא להעלותו בגן עדן עצמו למדרגה מעולה, ובייחוד הוא זה על ידי מעשי ה'בן אס הוא זכאי" עכ"ל. כלומר, האר"י אומר בצורה כזאת. הקדש שאומרים במהלך ה- 12 חודש, חוץ מהשבוע האחרון או השבועיים האחרונים או החודש האחרון, מטרתו לגרום לכך, להציל את האבא או את האמא מגיהנום. כי על ידי הזכות הזאת ימחלו לו, הרי עלולים לדון אותו לגיהנום, וזה יציל אותו מגיהנום. והקדש שאומרים אחרי 12 חודש, כל יום שנה, מתוך תקווה שבאמת האבא הוא בגן עדן, אז זה מעלה אותו עוד דרגה ועוד דרגה. לכן, יום השנה נתפס לפי זה, לא רק כיום של חזרה בתשובה והכנעה כיום צום, אלא כל מה שהבן ירבה במצוות ובמעשים טובים, צדקה, תפילה, תורה, אזי זה מועיל להעלות את נשמתו של הנפטר לפי ההסבר הזה של האר"י. ומהר"י בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן רס"א מביא בשם מקובלים, שאם יום השנה חל בשבת, אז יש להקדים את התענית או לערב שבת או ליום חמישי. לא כמו שנפסק בשו"ע לדחות ליום ראשון. למה? כי כל המגמה היא להעלות את נשמת הנפטר עד ליום השנה, ולכן יש להקדים ולא לאחר.

מול כל השיטה האשכנזית והספרדית שכבר הושפעה מאד מהעניין של יום השנה, נמצאת השיטה התלמודית ושיטת רבינו שהוא בדעה "מעשיך יקרבך ומעשיך ירחקך". ההלכה שנקבעה היא כדלקמן. אם אדם חטא, כגון אכל בטעות חֶלֶב, הוא חייב על זה כרת. והואיל וזה בשגגה, אם היה בית מקדש, היה צריך לתת קרבן חטאת. ואכן הוא מפרש במה, ואמר זה יהיה קרבן חטאת, והתכוון שבע"ז הוא יעלה את הקרבן הזה לבית המקדש, כדי להתוודות ושיתכפר לו. דא עקא, בינתיים בא מלאך המוות והוא נתבקש לישיבה של מעלה. הבהמה נשארה, והוא כבר אינו בחיים. אין

היורשים מקריבים בהמה זו כי נפסקה ההלכה בתלמוד, "אין כפרה לאחר מיתה". (כריתות כז ע"ב, רש"י שם) הכפרה היא עד למות, אחרי המוות אין כפרה. יום המוות זה יום קבלת הדין לטוב או לרע. כל תמצית המעשים של בני האדם, אפילו הרהורים שבלב, כולם בהם נידון האדם ביום הפטירה, ואז על פי מעשיו יקבע דינו לגיהנום או לגן עדן. זו הסיבה שאבותינו בתימן נהגו במהלך כל הללויה, ובבית האבלים לומר: "אהוב ירחמנו, ברוך ירחמו ויזכה בדינו". כלומר, אנו מתפללים שיזכה בדינו, כי זה הרגע הקשה ביותר, כי יום הדין הזה, אחרי המוות, אין כמותו, כי אז הכל פרש, וזה דין עולם. אין אחרי זה ולא כלום. ואפילו רבן יוחנן בן זכאי (ברכות כח ע"ב) שהיה עתיר זכויות לפני שהוא נפטר בכה. ותלמידיו תמהו, הרי אתה עתיר זכויות עצומות, מדוע ארעו בוכה? אמר להם: אם אני אלך לבי"ד של בשר ודם אני מתיירא, והרי בשר ודם השופט יכול למות, השופט יכול למות, הסוחר יכול למות. הכל יכול להשתנות. יכולים לקבל חנינה, או מאסר עולם. ואילו כאן, שמאסרו מאסר עולם והכל גלוי לפניו יתברך, איך לא יירא? איך לא יפחד?

היום, כבר הגלגל מתהפך. אנו שומעים דרשנים, שאומרים שהנפטר יליץ טוב בעדינו, יתפלל בעדינו. מי יתפלל עבורנו? הרי אנו מתפללים עבורו? זוהי המסורת של אבותינו, שאנחנו מתפללים עבורו ולא רחוק מכך. אבל כאמור, זו השיטה של רבינו ששרדה בכל התנאלי של יהודי תימן. חוץ מהר"י שכבר לפני 180-200 שנה, החל להזכיר את העניינים של הימים האלה וההתנהגות שלהם. עד אז, אין זכר אלא כמו השיטה של הרמב"ם שזו השיטה התלמודית, דהיינו "מעשיך יקרבך ומעשיך ירחקך". ע"פ המעשים כך דינו של האדם. ולהדגיש שמדובר במנהג בני תימן, ראינו זקנים מתימן, כפי שהדבר מתועד בקלטות וידאו. ולגבי העלייה לקבר, לא עלו לקבר כלל ועיקר. לא יום השבעה, לא יום השלושים, לא יום השנה. ואפילו יהודי שרעב, שהיו מאד מאד

אדוקים בקבלה, לקבר לא עלו. נהפוך הוא. אף שהיה בקרבנות, קברו של רבי סאלם שבזי זצ"ל, ומעולם לא עלו על קברו. בעוד שחלק מנשות צנעא, מכיון שבתים הנשים לא היו משתתפות בלוויה, ומפאת הצניעות היו נשארות בבית, נתנו למי שרצתה, לעלות לאחר השבעה, לבכות, ולהיפרד מהנפטר. אבל בשאר האיזורים לא עלו לקבר כלל. אלא אחינו יהודי שרעב, ביום השבעה, ביום השלושים וביום השנה, נהגו לומר אשכבה, ודברי אזכרה בבית הכנסת, לימוד תורה או סעודה, ולא מעבר לזה. לעומת זאת, אצל אחינו הצנענים, בשנה הראשונה היו כאלה שעשו עוד את הסעודות הללו, אבל מעבר לזה כבר לא נהגו. אלא נהגו שהבנים אומרים קדיש, ולא בצורה שיטתית כמקובל אצל בני אשכנז, אלא בשבת שלפני כן מתפללים או קוראים בתורה או במפטיר. לעומת זאת, אליבא דהרמב"ם, אין צורך גם לזה. אך זה מה ששרד אצל אחינו יהודי תימן, כאמור, במינון יותר נמוך.

מבחינה הלכתית יום שנה על בנים, על אחים, על אחיות, על בעל, על אשה הוא כבר מנהג חדש.

הדברים קשים להישמע, כי זה הפך להיות צורך של בני אדם ההתאספות, ההתכנסות. נמצא איפוא אם באמת עושים יום שנה ע"י לימוד תורה, לחיי. יש בזה עידוד ויש בזה זכויות, לא מעבר לזה. אבל להתכנס בשביל לברבר, אין זו מצווה, וזה רק עבירה "ויבמושב לצים לא ישב". ולכן, טוב שידעו את האמת בכל העניינים האלה כדי שיצליחו לכוון את ליבם לאביהם שבשמים, ולהועיל ולא לעוות.

והקב"ה יצילנו מכל צרה וצוקה, וישלח רפואה לכל חולי עמנו בית ישראל. יערה רוחו ממרומים ויסלק מעלינו שנאת חינוס, ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

שאל את הרב מתוך שו"ת באתר "מורשת" www.moreshet.co.il

ועליה, כגורם לסכסוך בינם לבינינו, אין לך חרבה ושוממה יותר מכך.
ש. בביטנו מורכב על מכסה האסלה "בידן" מכשיר שטיפה המיועד לנקיון ושטיפה לאחר עשיית הצרכים. השאלה שלי: האם מותר להשתמש בזה בתשעה באב או שזה נכלל בגדר איסור רחיצה?
ת. איסור הרחיצה בתשעה באב הוא על גוף האדם, ולא על כלי הבית. ובוודאי לא על מקום השירותים, שאין לך דבר מטונף ממנו, ומצווה חובה לנקותו על אחר.
ש. שלום לרב. 1. האם מנהג הספרדים שמותר להתגלח ולהסתפר בימי בין המצרים?
ת. 1. כן. עד ר"ח אב.
ש. כי זהו דין התלמוד, ובעניין זה לא התגבש מנהג חומרא אחיד בכל קהילות ישראל. זאת ועוד: מאכל יהודי תימן בתימן, כל יום, הוא לחם (=פּת) ולחמָה (=בשר), והרי אבותינו במדבר אמרו, מי יאכילנו בשר.
ש. שלום כבוד הרב, בשעה טובה אני מוכרת את דירתי. אבקש לדעת האם ביום ב' באב ניתן לחתום על חוזה? בכבוד רב.
ת. כן.
ש. שלום למארי, 1. מהיכן צריך אדם לקרוע בהגיעו לירושלים? האם בכניסה לעיר העתיקה, האם רק כשמוגיע ליד הכותל ורואה את הר הבית?
האם דין זה נוהג גם בימינו? איך הרב נוהג בעניין?
ת. 1. האם לאחר חצות אפשר ללמוד תורה בטי באב?
ת. 2. האם אפשר לעול נעלי ספורט בטי באב?
ת. 3. אשה מעוברת ובאופן כללי צומות מאוד קשים לה. כיצד לנהוג ב' ט' באב. האם עדיף שהיא תתחיל את הצום ותשבור אותו אם היא לא מרגישה טוב או שעדיף שמלתחילה תאכל ותשתה בשיעורים ובאופן זה אולי תוכל להחזיק מעמד עד לסוף הצום?
ת. 1. מי שראה מקום המקדש. אם הוא נוסע לשם בפחות משלושים יום בין ביקור לביקור, אינו צריך לקרוע. וכן אם יקנה חולצתו לזולתו, אסור לו לקרוע.
וכך מארי הציג.
2. באגדות מענייני החורבן - זהו מנהגנו.
3. כן. אם הם בד וגומי.
4. תתחיל, ואם לא תחזיק מעמד, שתשתה. אם הרופא יורה לה שלא לצום, כדי שלא תהיה לידה מוקדמת, שלא תצום.

שעליהם אני מכוון דבריי, עצמם של הנישואין כדת משה וישראל. לאו דווקא התזמורת. לא שיש בכך איסור, אם כי אפשר שאין זה ראוי, אבל נפקא מינה לאורחים. האורחים רשאים בהחלט להשתתף בשמחת הנישואין, שהוא הקידושין והחופה. ואפילו סעודת מצווה, אבל אם אין להם יכולת נפשית להשתתף בעת התזמורת, יכולים הם לפרוש.
ש. אנא ענה לי ע"פ משנת רבנו הרמב"ם הלכה למעשה.
לצערי יש לי דלקת חניכיים חריפה מאוד. מה שאומר שאני מתעורר כל בוקר ופי מלא דם. כעת מה עלי לעשות בצום? האם עלי לסבול מכך ורק לירוק (ופי לא יהיה נקי וד"ל) או שמא ניתן לעשות פעולות כלשהם עם מעט משחה ומים בהשתדלות מרובה שלא יבלע וכו'?
בעבודתי, ימים אלו הם ימי תיגבור ועבודה חשובה מאוד, האם אני יכול לעבוד ביום תשעה באב?
ת. 1. מותר לשטוף את הפה בנסיבות כאלה, רק להיזהר שלא לבלוע. וכן לשים משחה.
2. כל העושה מלאכה בת"ש, הרי זה מגונה. ורק אם יש הכרח גדול ביותר, ההכרח לא יגונה.
ש. האם תוכל להסביר לי את המשפט הבא. מתוך פירוש "מאור ושמש" על חומש דברים פרק ו פסוק ח דיבור המתחיל "וקשרתם" "הצירוף של חודש אב הוא - הסכת ושמע ישראל היום".
ת. דבריו שם הם סוג של דרשנות קבלית, ותכלית דבריו למקד את תשומת הלב של האות טי"ת, שהיא מזכירה את תשעה באב, שזהו חורבן איום ונורא. אבל היא גם תחילת המילה טוב, שהוא ביטוי לנחמה, ואיך זיל גמור.
ש. רבנו כתב בהלכ' תפלה "בתשעה באב-- מוסיפין בבונה ירושלים, רחם ה' אלוהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך, העיר האבילה החרבה השוממה". ב"ה הביאנו וסייענו הקב"ה להקים מדינת ישראל ולשבת בעיר בירתנו הנצחית ירושלים, אנו שולטים ברובה, ולמרות שמקום המקדש אינו בידנו, היא כלל אינה חרבה ובטח ובטח שלא שוממה. מה נעשה עם הנוסח הנ"ל. הלא שקר ידבר פינו, ונכחיש מה שראונו עינינו?
שנוכה לראות משיח צדקנו שיבוא לירושלים ויגאלנו אמן.
ת. מבחינה עקרונית יש צדק בדבריך. מבחינה מעשית, העובדה שמקום המקדש נשלט ע"י המוסלמים, ואין כמעט דריסת רגל ליהודים בהר הבית, והמוסלמים משתמשים בענין ירושלים העתיקה וכביכול זכויותיה בה,

ש. מנחה בתשעה באב האם יש לומר הפטרת שובה ישראל
ת. לפי הרמב"ם, אין להפטיר, ולאחרונה נהגו גם בתימן לפי מהרי"ץ להפטיר, יש שברכו ויש שלא ברכו.
ש. אשתי לא מוכנה לשמוע אפילו על לא לכבס בשבוע שחל בו ת"ב. היא טוענת בתוקף שזה מעצבן ומטריד אותה ושהבגדים מסריחים ותופסים מקום באמבטיה ועוד כהנה וכהנה. איני רוצה לריב איתה מחד (למרות שזה כבר קרה...) אך מצד שני איני רוצה לעבור על ההלכה. מה עלי לעשות?
ת. יש לנסות לשכנע אותה, ואם לא הועיל השכנוע בדרכי נועם, נסה להציע לה שעזרת גויה תתעסק בכיבוס בשבוע שחל בו תשעה באב. או גם אם הצעה זו לא תתקבל, תשתדל ללבוש חולצות מכובסות מלפני אותו שבוע. ואם המלאי נמנע, ונותרו לך חולצות שכובסו ע"י אשתך בניגוד לרצונך, הנח את החולצה תחת הכרית בעת שינתך, ולאחר מכן תלבש אותה. וה' יפתח לב אשתך לעבודתו וליראתו וייתע השלום ביניכם, ויבנה בית מקדשנו במהרה, באופן שלא נזדקק לאיסורים כנ"ל ולפטרונות כנ"ל.
ש. האם מותר להתחתן בטי באב בערב (=מוצאי ת"ב)? והאם מותר ללכת לחתונה?
ת. לפי עקרון הדין - מותר. האם גם לפי המנהג? לעני"ד - מותר. ראשית גם כשיש ספק אם המנהג חל בעניין מסוים, הולכים לפי עיקר הדין. עיין שו"ת יביע אומר, ח"ב, או"ח, כג, אות טז. שנית, לעני"ד בגמרא תענית, כט, א, הביעו ספק מתי היה ראוי לקבוע את הצום, האם בתשעה באב שבו החלה הפורענות, או בעשירי, שבו עדיין נמשך הצת ביטתה מקדש. והוכרע בתשיע, לפי התחלת הפורענות. ותמוה שלא קבעו בתשיע ובעשירי, שהרי בירושלמי, תענית, פרק ד, הלכה ו, מצאנו חכמים שהתענו בתשיע ובעשירי. והתשובה לכך, אין גוזרים על הציבור גזירה שאין יכולים לעמוד בה, במיוחד שיש בה סכנה לבריאות בני אדם. צא וראה שיום הכיפורים לא נהגו בו בגלות שני ימים מחמת הספק כשאר ימים טובים. והתנהגות אמוראים בירושלמי היא הנהגת יחידים. לכן אף שיש מקהילות ישראל שלא נהגו לאכול בשר ולא להסתפר עד עשירי באב אחר חצות, אין להוסיף על כך ברמת הכלל, להבדיל מן היחידים. איסור נישואין במוצאי תשעה באב, הוא גזירה על הכלל. ואין לגזור גזירה כזו. אין יחידים ירצו להימנע מכך - לחיי. אבל אין לאסור, ואפילו מתורת מנהג. כמובן, יש להמתין עד צאת הכוכבים, ורק לאחר מכן יש לאכול ולשתות בתום הצום, ורק לאחר כל אלה להיעדר לחתונה. הנישואין

תודה וברכה
 לר' משה כהן הי"ד
 על סיועו להפצת העלון

אור ההליכות

הליכות עם ישראל

עמותה להפצת ערכי היהדות הנאמנה
 רח' הרב שלום יצחק הלוי 4 קרית אונו ת.ד. 211, 55100
 עורך: יוסף פרחי
 חברי המערכת: הרב צפניה ערוסי, אבי חמדי, אביעד רצהבי
 טל': 03-5343658 פקס: 03-5340819
 דוא"ל: halihot@smile.net.il

מסורה ליוסף כרך ששי* / הרב יהודה שביב

הופעת כרך ששי מציינת חזקה כפולה ומעידה על התמדתם של העוסקים במלאכת הקודש ועמידה על גדולתו ומורשתו של הרב יוסף קאפח זצ"ל.
 שני מוקדים לקובץ והם כרוכים זה בזה; משנתו רבת האנפין של הרמב"ם: מורשתו של הרב יוסף קאפח. כרוכים זה בזה, שכן עיקר חילו של אותו חכם צנוע - הרב יוסף קאפח, הוקדש לתרגום והבהרת כתביו של רבי משה בן מימון.
 ארבעה מדורים לקובץ: משנתו ודרכו של הרב יוסף קאפח; הלכה ומנהג; הגות ומחשבה; עניינים שונים. רבנים, ר"מים וחוקרים חברו זה לעיסוק מגוון ורב תחומי.
 מתוכם נזכיר: "דינא דמלכותא דינא" - הרב יעקב אריאל; משנתו של הגר"י קאפח לימין נשים סובלות - הרב שרלו; התעטפות בטלית גדולה בליל שבת - הרב ד"ר רצון ערוסי; על תכלית האדם והבריאה - הרב ד"ר אליהו אביעד; ניקוד ומסורת הקריאה בתימן - אדם בן נון.
לרכישה: מכון משה 03-5351119 אתר נצח ישראל: <http://www.net-sah.org>

*מסורה ליוסף - כתב עת העוסק במורשתו של הגאון ר' יוסף קאפח נע"ג, כרך ו', עורך: יוסף פרחי, 485 עמ', מכון משה, נתניה תשס"ט.